

НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У НІМЕЧЧИНІ: РЕАЛІЇ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

У статті досліджується система вищої освіти у сучасній Німеччині, висвітлено основні чинники, що мали вагоме значення для сприяння розвитку демократичної освіти, та шляхи її вдосконалення. Проведено аналіз, що дає змогу зрозуміти, наскільки освіта Німеччини за своїми структурними характеристиками, результатами, залученими ресурсами відрізняється від актуальних освітніх тенденцій і моделей у світі. Розглянуто умови вступу іноземців до навчальних закладів і процес їх навчання у Німеччині. Показано основні чинники, що роблять Німеччину однією з найбільш привабливих країн для іноземних студентів.

Ключові слова: вища освіта, заклад вищої освіти, Німеччина, навчання, іноземні студенти.

Вища освіта в університетах Німеччини є сьогодні однією з найбільш популярних і привабливих на освітньому ринку. Німеччина приваблива в аспекті як високого рівня освіти, так і пристойного рівня економічного та соціального розвитку. Країна середньовічних замків і мінеральних джерел посідає третє місце у світі (після США та Великобританії) за кількістю іноземних студентів, їх чисельність близько 160 тисяч, котрі навчаються у 300 навчальних закладах. Серед усіх іноземців, які отримують вищу освіту в Німеччині, близько 5 000 українців, що становить 3,5 % від усіх іноземців.

Німеччина отримала таку популярність серед студентів тому, що заклади вищої освіти Німеччини гармонійно поєднують старі університетські традиції з новітніми досягненнями науки і техніки. З німецьким дипломом можна знайти високооплачувану роботу як у самій Німеччині, так і у Великобританії та США.

Стратегія України щодо отримання статусу конкурентоспроможної на освітньому ринку країни вимагає дослідження зарубіжного досвіду найбільш успішних на цьому поприщі країн.

Вплив освітніх реформ на організацію навчання у вищих навчальних закладах став об'єктом наукових пошуків таких учених, як Н. Воробйов, Б. Вульфсон, Н. Кічук, К. Корсак, З. Малькова, А. Сбруєва, М. Соколова, та інших дослідників. Проблематику вищої освіти у Німеччині вивчали О. Васюк, Д. Гут, О. Носова, К. Хюфнер та інші науковці. Досвід навчання іноземців у Німеччині є стратегічно важливим для українських освітян, тому потребує ретельного вивчення й аналізу.

Мета статті – проаналізувати сучасну систему вищої освіти у Німеччині, розглянути останні тенденції навчання іноземних студентів у Німеччині.

Традиційно сильними в Німеччині вважаються університети технічної, філологічної, а також медичної спрямованості. Один із найстаріших університетів Німеччини відкрився у 1385 р. (м. Гейдельберг) і був створений відповідно до паризької моделі, за якою імператор чи Папа надавали корпорації викладачів і студентів право вивчати теологію, право, медицину і філософію. На кінець XVII ст. у країні було майже 40 університетів, що готували державних чиновників [3].

Новий етап реформи вищої освіти почався зі створення зразкового університету в Берліні (1809–1810 рр.) і пов'язаний з ім'ям Вільгельма фон Гумбольдта, який певний час керував освітою в уряді Пруссії. В основу діяльності цього університету він поклав принципи широкої автономії за державного фінансування, самоуправління кафедр (ординаріїв), акцент на вільних дослідженнях без вузького практичного спрямування, відмінність університетської освіти від шкільної та від суто професійної підготовки. Усе це стало основою свободи викладання для професорів і поєднання науки та навчання для студентів, а також започаткувало створення технічних університетів. Під час реформи системи освіти після Другої світової війни до категорії закладів вищої освіти перейшли вищі фахові школи, дипломи яких лише нещодавно впритул наблизилися до університетського рівня.

Концепція традиційного німецького університету базується на неогуманістичній теорії В. Гумбольдта, згідно з якою університет є центром розвитку та пропаганди знань, підготовки висококваліфікованих кадрів.

Сьогодні для вищої освіти Німеччини характерна взаємодія федерального уряду та урядів земель: регулярно збирається конференція міністрів освіти земель, є також Спілка ректорів закладів вищої освіти. Більшість серйозних документів вони створюють спільно. Створено також комісію з наукового планування.

Після об'єднання у 1992–1993 навчальному році в Німеччині стало 318 закладів вищої освіти різного рівня: 91 звичайний та один загальноосвітній університети, 11 педагогічних, 19 теологічних, 43 мистецьких і 153 технічних і спеціалізованих закладів вищої освіти [2].

Вищі навчальні заклади Німеччини можна умовно поділити на університети загального профілю (Universitaeten) і технічні (Technische Universitaeten), об'єднані вищі школи – технічні (Technische Hochschulen) і професійні (Fachhochschulen), а також гуманітарні вищі навчальні заклади.

Основою системи вищої освіти є університети. Вони мають класичну структуру і завдання: несуть відповідальність за наукові дослідження, навчання, підготовку кадрів вищої кваліфікації, готують докторів наук, наділені правом присуджувати габілітацію для заміщення посад завідувачів кафедрами. Навчання триває щонайменше чотири роки [1].

Для вступу до закладів вищої освіти потрібно мати атестат про середню освіту, який буває трьох типів: «загальний» (дає право вступу до всіх закладів вищої освіти); «фаховий» (дає право вступу на певні спеціальності); документ для вступу лише у вищі фахові школи чи на відповідний факультет загальноосвітнього університету.

Перші два видаються після закінчення гімназії чи відповідного до неї професійного закладу з тривалістю навчання 13 років. Третій отримують після навчання тривалістю 12 років у профшколах. Музичні, мистецькі та спортивні заклади вищої освіти проводять фахові екзамени. Для деяких напрямів вищої інженерної освіти від вступників вимагають певного терміну роботи на виробництві. Є також можливість вступу до закладів вищої освіти без формального атестата на основі конкурсних екзаменів та обов'язкового певного стажу роботи за цією спеціальністю.

Визначна відмінність системи освіти Німеччини в тому, що студентам надається повна академічна свобода. Вони можуть самостійно складати план відвідування занять і вибирати час для практик і стажувань. Під час самоорганізації навчального процесу студент повинен дотримуватися основних вимог освітньої програми, за якою він навчається. Такий підхід виховує в студентах відповідальність і самодисципліну.

Як правило, українські чи інші іноземні абітурієнти не можуть вступати до німецьких закладів вищої освіти одразу після закінчення школи – спочатку їм необхідно підтвердити успішне навчання протягом одного або двох років у закладі вищої освіти своєї країни.

Для допуску на програму бакалавра або магістратури відразу після закінчення 2-х курсів університету чи інституту на батьківщині або раніше отриманого диплома бакалавра ЗВО на батьківщині необхідно скласти вступний іспит і надати сертифікат, що підтверджує рівень знання німецької B2–C1.

Як альтернативу після завершення школи або одного року навчання у ЗВО на батьківщині іноземні студенти можуть вступати до підготовчих коледжів (Studienkolleg), що функціонують при університетах і пропонують різноманітні підготовчі курси для абітурієнтів із різних напрямів: технічні, природничі, медичні, суспільні, економічні, гуманітарні курси тощо.

Тривалість навчання тут становить, як правило, 2 семестри. Умовою для навчання на підготовчих курсах є володіння німецькою мовою на рівні B1.

Навчання в підготовчому коледжі, як правило, безкоштовне, але необхідно платити семестровий збір, так само як і студентам університету, при якому існує коледж.

Навчання в коледжі закінчується складанням іспиту на визначення рівня отриманих знань (Feststellungsprüfung). Успішне складання іспиту підтверджує те, що Ви маєте необхідний рівень знань для навчання за певною спеціальністю. Іспит складається з багатьох предметів, які важливі для Вашої спеціальності. Складовою частиною іспиту на встановлення знань є мовний тест, рівень складності якого орієнтується на вимоги, необхідні для навчання у ЗВО.

Для допуску на програму бакалавра після закінчення Штудієнколлеґ необхідно здати тест з одного з 5 раніше досліджуваних напрямів:

- Т-курс закінчується здачею іспитів із математики і фізики (або хімії на вибір);
- М-курс передбачає складання іспиту з біології або хімії, фізики або математики;
- W- курс – це іспити з математики та економіки;
- S-курс – іноземна мова, історія (або соціальні науки / географія / німецька література на вибір);
- G-курс – історія, німецька література, англійська (або соціальні науки / географія на вибір). Після всіх курсів, окрім S, потрібно також скласти іспит з німецької мови.

Для вступу до університету або університету прикладних наук, крім підтвердження відповідної освіти, абітурієнтам необхідно підтвердити достатній рівень володіння німецькою мовою, що відповідає вимогам конкретної програми. Для цього необхідно скласти або DSH (іспит із німецької мови для отримання іноземними абітурієнтами допуску до навчання у ЗВО), або іспит TestDaF (складання німецької як іноземної мови). Абітурієнти звільняються від складання вищевказаних іспитів, якщо вони мають німецькомовний дипломом II рівня (DSD II) або сертифікат Гете-Інституту (ZOP, das Kleine / das Große Deutsche Sprachdiplom), або атестат однієї з визнаних німецьких шкіл за кордоном.

Іспит TestDaF можна скласти в ліцензованих центрах як у Німеччині, так і в більш ніж 90 країн по всьому світу, зокрема в Україні.

Іспит DSH можна скласти тільки в Німеччині. Він приймається багатьма університетами, як правило, за 3–4 тижні до початку семестру. Дату складання іспиту кожен університет визначає самостійно.

Навчання у державних закладах освіти безкоштовне (крім плати за гуртожиток, користування спортивними спорудами і таке інше). Але згідно з останніми даними, Німеччина планує зробити навчання платним. Для біднішої категорії студентів на певний час призначається державна стипендія, половину якої необхідно протягом певного часу повернути [5].

В останні роки кількість абітурієнтів у Німеччині збільшилась у декілька разів. Одна з причин такого успіху – англійські програми, що все частіше пропонують університети Німеччини. Зростання числа англійських програм у країнах Європи – це світова тенденція. Доречно буде сказати, що саме Німеччина пропонує найбільшу кількість англійських навчальних програм.

За останні 5 років кількість англійських курсів в університетах Європи збільшилась у 3 рази і досягла показника в 2 400 програми. Більше 80 % цих програм ELTDP (English – Language – Taught – Degree –

Programmes) належать до освітнього рівня магістратури. Основним академічним напрямом є менеджмент і бізнес. Третьою за попитом спеціальністю є інженерні дисципліни.

Сьогодні Німеччина пропонує отримати освіту англійською мовою за 93 спеціальностями для бакалаврів і 421 спеціальністю для магістрів. При цьому спектр навчальних напрямів досить широкий: міжнародні відношення, біоінформаційні технології, інженерна справа, машинобудування, зарубіжна філологія та інші, поки що в списку англійських спеціальностей більше переважають природничі й інженерні науки.

Що стосується умов до абітурієнтів англійських спеціальностей, то вони майже повністю співпадають із вимогами, що висувають факультети, де викладання ведеться виключно німецькою. Відмінність лише в тому, що під час подачі документів треба підтвердити знання не німецької, а англійської мови, що мають бути підкріплені результатами мовного тесту за міжнародними стандартами. Для вступу необхідні сертифікати TOEFL, IELTS або GMAT.

Варто торкнутися ще одного важливого як для німецьких, так і для іноземних студентів питання – який заклад краще обрати: державний чи приватний.

У приватних навчальних закладах плюсів дещо більше. По-перше, вони мають кампуси. Зазвичай це студ-містечка з розвинутою внутрішньою інфраструктурою, автономною адміністрацією та відмінними умовами для проживання. А це значить: жодних проблем із пошуками житла, з транспортом і часом на дорогу – все доступно і під рукою. Вартість проживання в кампусах зазвичай така, що будь-який студент може покрити її самостійно, підробляючи всього пару годин у день.

Ще один важливий момент: у 95 % приватних навчальних закладах практика – це частина програми навчання, чого, на жаль, немає в державних університетах. Це шанс не тільки отримати безцінний досвід і вдосконалити свої навички, але й зацікавити потенційного роботодавця або отримати рекомендації, що допоможуть із працевлаштуванням після закінчення університету. Все це надає переваги приватним навчальним закладам в очах іноземних студентів.

Тривалість навчання в університетах традиційно становить 12 семестрів, в окремих – 8 семестрів. Процес навчання в закладах вищої освіти поділяється на дві (основну і головну) стадії. Перша, основна, охоплює 4 семестри, складається із загальних обов'язкових предметів і містить заключні проміжні іспити (перехід на другий щабель).

Друга стадія, головна, охоплює 4–6 семестрів, надає студентам ширші можливості вибору предметів і завершується екзаменами з видачею диплома магістра або державними екзаменами. Перехід на другу стадію дає можливість певною мірою змінити напрям навчання.

Іспитами закінчується також кожен предмет. Після завершення програми виконуються письмові роботи, а також складаються усні чи письмові екзамени з головних дисциплін. Знання студентів оцінюються за 6-бальною системою: дуже добре (1), добре (2), задовільно (3), достатньо (4), недостатньо (5), незадовільно (6).

У навчальному процесі застосовують різні види занять: лекції, семінари, контрольні роботи, практичні заняття та екскурсії. Під час семінарів, контрольних і практик вимагаються усні чи письмові роботи, за які студент отримує курсовий сертифікат, необхідний як під час заключного іспиту, так і під час переходу на наступний рівень навчання. Він є головним засобом контролю якості навчання упродовж навчального року. Розширюється залучення старших студентів до різного виду тьюторської роботи з молодшими студентами, і ця робота є оплачуваною [4].

Випускникам вищих навчальних закладів після складання державного іспиту присвоюють титул дипломованого спеціаліста, а в університетах – магістра, що дає право на державну службу, відповідну фахову діяльність та аспірантуру. Магістратура зорієнтована на викладацьку роботу. Вищою кваліфікацією в Німеччині є титул доктора. Це вимагає 3–5 років наукових досліджень, здачі державного іспиту та захисту дисертації.

Категорія завершального документа (диплом чи магістерська робота) залежить від виду програми (спеціалізації). Отримання диплома закінчуються курси інженерії, економіки, соціальних і природничих наук, магістерською роботою – мистецькі та гуманітарні. Диплом чи магістерське посвідчення видають також після 1–2 років поглибленого додаткового навчання, яке відбувається після оволодіння програмою другого циклу [5].

Для навчання на університетському рівні запит треба зробити за рік до початку навчання. Для цього потрібно звернутися до німецької амбасаді за вступною інформацією, служби академічних обмінів DAAD або Інституту Гете. Для вступу потрібен національний атестат про середню освіту, який дає право здобувати університетську. З приводу його визнання звертаються до того освітнього закладу, який цікавить. Визнання документа здійснюється на основі рекомендацій.

У разі прийняття кандидатури аплікант повинен виконати всі перелічені в отриманому від закладу вищої освіти листі вимоги. Німеччина підписала основні конвенції Ради Європи та ЮНЕСКО про визнання закордонних кваліфікацій. Країна має двосторонні угоди з усіма сусідами. Визнання освітніх документів для представників цих країн здійснюється автоматично. Можуть визнаватися також періоди навчання, для чого необхідно звернутися у заклад, що цікавить. За умови недостатності атестата складається спеціальний тест для вступників (Feststellungstest) і мовний тест [2].

Найчастіше тестування здійснюється після виконання програми двох семестрів у спеціальних Studienkollegs. Навчання у цих коледжах не обов'язкове, але рекомендоване тим, хто вирішив навчатися в Німеччині.

Сьогодні уряд і навчальні заклади Німеччини проводять активну політику із залучення іноземців, завдяки чому кількість іноземних студентів, зокрема українців, що приїжджають вчитися до Німеччини, неодноразово зростала. Крім того, після завершення навчання іноземним студентам надається право залишитися в Німеччині. Додатковим плюсом є також і відносно дешеве життя в Німеччині, порівняно з іншими країнами Заходу, а також його близькість до України [1].

На конференції ректорів ЗВО Німеччини для модернізації системи освіти було вирішено таке: пом'якшити обмежувальні норми; скоротити кількість іспитів; сприяти тому, щоб студент сам визначав швидкість навчання; студент – це перше, а потім викладач; враховувати результати навчання з орієнтуванням на знання і навички, з урахуванням програм вивчення і структури іспитів.

Часто викладачі проводять зі студентами спеціальні заняття, на яких можна придбати додаткові навички практичного застосування нових знань. На деяких факультетах ці заходи називаються тьюторіями (Tutorium) і проводять їх студенти старших курсів. На цих заняттях виконуються різні вправи, поглиблюються і застосовуються на практиці знання, отримані на лекціях.

На багатьох факультетах прийнято, що на семінарах студенти виступають із рефератами, які потім обговорюються всіма студентами. Після успішного відвідування семінарських занять студенти отримують спеціальне свідоцтво (Leistungsnachweis / Schein).

Подібні свідоцтва про участь у семінарах, лекціях або практичних заняттях є найважливішими документами студентського життя. Є кілька видів таких документів. Наприклад, довідка про присутність (Sitzschein) лише підтверджує «пасивну» участь у заході. Для того щоб отримати інші свідоцтва «активної участі», необхідно виконувати різні завдання: домашні роботи (Hausarbeit), реферати (Referat), контрольні роботи (Klausur). До іспиту студента допускають лише в тому разі, якщо він може надати певну кількість таких довідок [1].

У рамках процесу навчання у ЗВО Німеччини передбачена оплачувана практика в німецьких фірмах. Тривалість стажування від 3-х місяців до 1 року. І іноземні студенти не є винятком.

Сьогодні практично всі вищі Німеччини перейшли на Болонську систему, що передбачає кваліфікаційні ступені бакалавра і магістра.

Найбільш затребувані і відповідно менш складні для вступу технічні (інженерні) та економічні спеціальності, до яких належить, зокрема, менеджмент.

До отримання першого кваліфікаційного ступеня (бакалавра) потрібно провчитися щонайменше 6–7 семестрів, з яких останній семестр присвячений написанню бакалаврської роботи. З дипломом бакалавра вчорашній студент вже може працевлаштуватися, оскільки теоретично це вважається закінченою вищою освітою. Але на практиці працевлаштуватися почесному власнику диплома бакалавра досить складно, оскільки йому доведеться конкурувати з магістрами і просто професіоналами з досвідом роботи. Тому є сенс продовжити навчання ще на 3–4 семестри, захистити магістерську роботу і здобути кваліфікацію магістра.

Надалі магістри можуть претендувати на отримання наукового ступеня доктора наук. Це право є також в іноземних громадян. Винятком із Болонської системи є такі спеціальності, як медицина, ветеринарія, юриспруденція, що закінчуються державними іспитами [3].

Висновки. У Німеччині тривають реформи, спрямовані на оновлення системи вищої освіти та організацію навчання в закладах вищої освіти. Вони акцентують увагу на розвитку здібностей і задатків майбутніх фахівців, виявленні обдарованих студентів, диференціації їх навчання. У Німеччині сформувалася система вищої освіти, яка охоплює вищі навчальні заклади як державної форми власності, так і приватні заклади. Німеччина є однією з найбільш привабливих країн для іноземних студентів завдяки якійсній освіті та широкому спектру запропонованих англомовних навчальних програм. Зважаючи на світову тенденцію до поширення англомовного навчання, Німеччина є безспірним лідером у цьому напрямі серед країн Європи. Вважаємо, що Україні треба брати до уваги загальносвітові тенденції на ринку освітніх послуг і впроваджувати досвід найбільш успішних країн у вітчизняній вищій школі.

Убачасмо доречними подальші дослідження щодо успішної та затребуваної освіти іноземців в інших країнах світу, особливу увагу варто приділити англомовному навчанню.

Використана література:

1. Беккер Я. «Евростандарт» германського вищого образования / Я. Беккер // Высшее образование в России. – 2006. – № 10. – С. 131–140.
2. Каленюк І. С. Університети в координатах глобального розвитку / І. С. Каленюк // Вища школа. – 2009. – № 8. – С. 5–12.
3. Колот А. М. Реалізація основних принципів Болонської декларації при підготовці фахівців економічного профілю / А. М. Колот // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – № 10. – С. 3–11.
4. Кучеренко Д. Г., Мартинюк О. В. Стратегії розвитку освітніх систем країн світу: монографія. / Д. Г. Кучеренко, О. В. Мартинюк. – Київ: ІПК ДСЗУ, 2011. – 312 с.
5. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика: навчальний посібник / С. О. Сисоєва, Т. Є. Кристопчук; Київський університет імені Бориса Грінченка. – Рівне: «Овід», 2012. – 352 с.

References:

1. Bekker Ya. «Evrostandart» germanskogo vyisshogo obrazovaniya / Ya. Bekker // Vyisshye obrazovanie v Rossii. – 2006. – № 10. – S. 131–140.
2. Kalenyuk I. S. Universiteti v koordinatah globalnogo rozvitku / I. S. Kalenyuk // Vischa shkola. – 2009. – № 8. – S. 5–12.
3. Kolot A. M. Realizatsiya osnovnih printsipiv Bolonskoyi deklaratsiyi pri pidgotovtsi fahivtsiv ekonomichnogo profilyu / A. M. Kolot // Buhgalterskiy oblik i audit. – 2005. – № 10. – S. 3–11.
4. Kucherenko D. G., Martinyuk O. V. Strategiyi rozvitku osvithih sistem krayin svitu: monografiya. / D. G. Kucherenko, O. V. Martinyuk. – Kyiv.: IPK DSZU, 2011. – 312 s.
5. Sisoeva S. O., Kristopchuk T. E. Osvitni sistemi krayin Evropeyskogo Soyuzu: zagalna charakteristika: navchalnyi posibnik / S. O. Sisoeva, T. E. Kristopchuk; Kiyivskiy universitet imeni Borisa Grinchenka. – Rivne: «Ovid», 2012. – 352 s.

Шмонина Т. А. Обучение иностранных студентов в Германии: реалии и современные тенденции

В статье исследуется система высшего образования в современной Германии, освещены основные факторы, которые имели большое значение при содействии развитию демократического образования, и пути его совершенствования. Проведен анализ, который позволяет понять, насколько образование Германии по своим структурным характеристикам, результатам, привлеченными ресурсами отличается от актуальных образовательных тенденций и моделей в мире в целом. Рассмотрены условия поступления иностранцев в учебные заведения и процесс их обучения в Германии. Показаны основные факторы, которые делают Германию одной из наиболее привлекательных стран для иностранных студентов.

Ключевые слова: высшее образование, заведение высшего образования, Германия, обучение, иностранные студенты.

Shmonina T. A. Training of foreign students in Germany: realities and modern trends

The article studies the system of higher education in modern Germany, highlights the main factors that played a significant role in promoting the development of democratic education and ways to improve it. An analysis has been made that allows us to understand how much education in Germany differs from actual educational trends and models in the world by its structural characteristics, results and involved resources. The conditions of university entrance for foreigners and the process of their study in Germany are considered. The main factors that make Germany one of the most attractive countries for foreign students are shown.

Key words: higher education, institution of higher education, Germany, training, foreign students.